

**EVLÂD-I FÂTİHÂN'IN ASÂKİR-İ MANSÛRE-İ
MUHAMMEDİYYE ORDUSUNA İLHAKI İÇİN
YAPILAN ÇALIŞMALAR**

Abdülkadir Özcan

Türklük Araştırmaları Dergisi
19
(Ayrıbasım)

Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

İstanbul

**EVLÂD-I FÂTİHÂN'IN ASÂKİR-İ MANSÛRE-İ
MUHAMMEDİYYE ORDUSUNA İLHAKI İÇİN
YAPILAN ÇALIŞMALAR**

ABDÛLKADİR ÖZCAN
(**Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi**)

Kuruluş yıllarından itibaren Osmanlı hükümdarları fethedilen yerlerde zorunlu iskân politikası uygulamışlar, böylece bu yerlerin kalıcı memleket toprağı olmasını sağlamışlardır. Güzergâh boyunca ıssız yerlerde kurulan tekke ve zaviyelerin de Anadolu'nun, Rumeli'nin ve Akdeniz adalarının Türkleşmesinde (İslâmlaşmasında) önemli rollerinin bulunduğu bilinen bir gerçektir.¹ Özellikle Osmanlı Avrupasında Yürük ve Tatar grupları olarak bulunan bu teşekküller, Osmanlı taşra kuvvetlerinin bir bölümünü oluşturmuş ve askerî amaçlı olarak kullanılmışlardır. Yüzyıllarca başarıyla istihdam edilen Yürük ve Tatarlar XVII. yüzyıl başlarından itibaren diğer müesseselere paralel olarak dejenere olmuşlar, kendilerinden askerî hizmetler elde edilemediği gibi, çevreye de zarar veren unsurlar haline gelmişlerdir.²

Özellikle 1683'de başlayıp 16 yıl süren çok cepheli savaşlarda, askere olan ihtiyaca bağlı olarak Rumeli'deki yürük cemaatlerinin yeniden yapılandırılması yoluna gidildi. Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı zamanında aşiretlerin iskânı programı çerçevesinde Rumeli'deki Yürük cemaatleri

1 Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizatör Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, II (1974), 279 vd.

2 Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Ordusunda Aşiretlerin İskânı", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara 1976, 269 vd.

Evlâd-ı Fâtihân adı altında yeniden teşkilâtlandırıldı. Böylece bu yöredeki kasaba ve köyler sefere gitmek şartıyla eşkinçi olduğu zaman hizmet edecekti.³ Böylece devlet hem askerî, hem de iktisadî faydalar sağlama amacı güdüyordu. Önceleri Ofçabolı, Selanik, Vize, Naldöken, Tanrıdağı (Karagöz) ve Kocacık Yürüklerine inhisar eden uygulama, zamanla bütün Rumeli'deki Yürükler'e teşmil edilmiştir. Nitekim, 1102 (1691) yılına ait *Evlâd-ı Fâtihân* defterinde nerelerden, ne mikdar nefer çıkacağı kaydı bulunmaktadır.⁴ “*Evlâd-ı Fâtihân*” isimlendirmesi, atalarının Rumeli fütuhatında oynadıkları rollere pek uygun olarak “fâtihlerin oğulları” anlamına geliyordu.⁵ Nitekim XIX. yüzyılda II. Mahmud zamanında yeniden tensika tâbi tutulmalarıyla ilgili kanunnâmede bu hususa da temas edilir ve mealen şöyle denilir: “*Evlâd-ı Fâtihan* taifesi öteden beri Osmanlı Devleti'nin seçkin, cengâver ve itaatkâr askerlerindedir. Eski savaşlarda kendilerinden nice yararlık ve yüz aklıkları görülmüş olmakla ‘*Evlâd-ı Fâtihan*’ diye tesmiye edilmişlerdir. Görevlendirildikleri seferlerde ve diğer yerlerde sebatla hizmet etmek şartıyla avâriz, bedel-i nüzül, celeb-keşân ağnâmı, deve, araba, zahire mübayaası, bedel-i beldâr, sürsat ve öteki örfî vergilerden muaf tutulmuşlar idi. Fakat zamanla nizam ve eski muafiyetleri karışmış, imtiyazlılık şartları kalmamış; her 6 neferi bir eşkinçi itibar ile tamamı 1113 eşkinçi kabul edilmişti. Buna bağlı olarak muafiyet bedelleri yıllık bir yük 33018,5 guruş iken, 1225 senesi başından (7 Şubat 1810) itibaren yıllık 41981,5 guruş artış itibariyle mukataa olarak yarım hissesi Sirozî Yusuf Paşa'ya, dörtte bir hissesi eski Bosna valisi Sırrı Selim Paşa'ya, öteki dörtte biri de Kapıcıbaşı Ahmed Tevhid Bey'e malikâne şeklinde tevcih edilerek nizamları bütün bütün bozulmuş idi”.⁶

Evlâd-ı Fâtihân teşkilâtı varlığını XVIII. yüzyıl boyunca ve XIX. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarına kadar sürdürmüş, askerî hizmetlerde kullanılmış, hatta 1239 (1823-1824) tarihinde Rumeli askerleri bünyesinde 3000

3 M. Tayyib Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, 255 vd.; Orhonlu, aynı makale, 274.

4 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (=BOA), Kâmil Kepeci, *Mevkufat Defteri*, nr. 2737; ondan naklen Yusuf Halaçoğlu, “*Evlâd-ı Fâtihân*”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (=DİA), XI/ 525; Gökbilgin, aynı eser, 257 vd.

5 Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1930, 116-117; Halaçoğlu, *DİA*, XIII/524-525.

6 BOA, *Maliyeden Müdevver Defterler* (=MAD), nr. 8368, 46.

Evlâd-ı Fâtihân askeri tertip edilmiştir.⁷ Sultan II. Mahmud tarafından 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra, başta askerî alanda olmak üzere hemen her kesimde yapılan reformlar çerçevesinde Evlâd-ı Fâtihân'a da el atılmıştır. Yeni kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunun nefer ihtiyacı için aranan çareler arasında Evlâd-ı Fâtihân'dan da yararlanılması söz konusu olur. Nitekim Asâkir-i Mansûre seraskeri Hüsrev Paşa'ya ait bir takirde⁸, Evlâd-ı Fâtihân'ın yeni kurulan ordu için önemi vurgulanıp, Rumeli'nin çeşitli yerlerinde talimhaneler açılması ifade edilmektedir. Bu taife-nin zabiti Selanikli Ahmed Bey'e gönderilen emir⁹ çerçevesinde bu zat çeribaşları¹⁰ toplayıp meseleyi görüşmüş ve hazırladığı raporu merkeze göndermiştir. Ahmed Bey Evlâd-ı Fâtihân'ın Asâkir-i Mansûre nizamına rabtı için yapılabilecekleri iki şık halinde özetler:

Birinci şıkka göre, Evlâd-ı Fâtihân taifesinin sayıları belli kazalarda beşer onar haneli 500 kadar mahalleleri vardır. Her bir mahallede birer istidatlı kimse seçilerek şehir içinde veya civarda uygun bir yerde bir talimgâh hazırlanması ve işe yarar hanların boşaltılması sağlanacaktır. Bu 500 neferin yiyip içmeleri ve ücretleri Fâtihân taraflarından karşılanacak, eğitimleri İstanbul'dan gelecek talimciler vasıtasıyla icra edilecektir. Bunlar 6 ayda yetişmiş olacaklarından, her birisi bir köye tayin edilecek ve yine 6 ay içinde mahalle halkının tamamı maharet kazanacaklardır.

İkinci şıkka göre ise, Evlâd-ı Fâtihân'ın yetiştirmeleri irade ile bir yıl uzatılırsa, bu mahallelerin birkaçı bir mahalle itibar edilecektir. Talim günleri mahalle halkını bir araya getirmek için 200 yer tahsis edilecek ve her biri için Asâkir-i Mansûre'den 200 nefer gönderilecektir. Bunların da her bir neferi bir köyde ikamet ettirilip mahalle imamı ve ihtiyarları tarafından neza-

7 Sahâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nivis Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyile) 1237-1241/1821-1826* (nşr. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, 278, 280, 289.

8 BOA, *Hatt-ı Hümayun (=HH)*, nr. 17657.

9 BOA, *HH*, nr. 17657-B.

10 Osmanlı Devleti askerî teşkilâtının çeşitli kuruluşlarında görev yapan çeribaşı, aynı zamanda Evlâd-ı Fâtihân zabiti olarak, sorumlu oldukları yerlerde asayiş sağlarlar, vergi tahsil ederler, sefer vukûunda da eşkincileri çıkarıp sevkîyatını yaparlardı (geniş bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan, "Çeribaşılık Müessesesi", *Mimar Sinan Üniversitesi Fen/Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (Aralık 1991), 196-203, özellikle 200-201; a. mlf., "Çeribaşı", *DİA*, VIII/270-272.

ret edilecek; çeribaşları devamlı dolaşacaklar, Evlâd-ı Fâtihân zabiti Selanikli Ahmed Bey de denetleyecektir. Takrirden kısa süre içinde cümlesinin yetişmiş olmaları da beyan olunmuştur. Daha sonra bunlar isim, şöhret ve semtleriyle deftere kaydedilerek, Asâkir-i Mansûre usûlü üzere gerekli zabiteri tayin edilecektir.

Yukarıdaki takrirden, iki alternatif üzerinde durulmuştur. Birincisi merkezden birkaç muallim gönderilerek ve celb edilecek Evlâd-ı Fâtihân neferatı bunlar tarafından bütün gün talim ettirilecektir. Kısa zamanda yetişmeleri sağlandıktan sonra bunların da diğerlerini yetiştirmeleri temin edilecektir.

İkinci alternatife göre ise, deftere kayıt hususunda merkezden 200 nefer gönderileceğinden bir miktar masraf söz konusu olacaktır. Sultan II. Mahmud'un iradesi ikinci şikkın icrası yolunda çıkmıştır.¹¹

Selanik'de bütün çeribaşların katıldığı toplantıdan sonra hazırlanan ve Ahmed Tevfik Bey tarafından sunulan Evlâd-ı Fâtihân'ın talimi hakkındaki raporda aşağıdaki hususlara temas edilmiştir:

Fermân-ı Âlî'de irade edildiği üzere İstanbul'dan tayin edilecek muallimler, Evlâd-ı Fâtihân'ın mevcut 6000 piyadesinden fazla olanlarıyla birlikte 10,000 kadarına birden talim için her kazanın birer mahallinde talimgâh hazırlanıp, bu kazaların eli tüfek tutan halkı haftada iki ve yakında olanlar üç defa eğitime tabi tutulacaklardır. Ancak, bazı yerler bu talimgâha 4.5 hatta 6 saat uzak olduğundan, haftada iki defa gelip gitmeleri dört veya beş gün işlerinden kalmalarına, bu da zaten fakir olan bu kişilerin ziraat yapamayıp daha fakir düşmelerine sebep olacaktır. Yağmur ve soğuktan korunmaları için ise büyük binalar gerekecektir.

Uzaklık meselesini halletmek için her kazada üçer dörder yerde talimgâhlar yaptırılırsa, bunların çoğu fazla büyük olmayacağından, soğuk ve yağmurdan korunmaları ve bazen birer ikişer gece kalmaları ve muallimlerin ikametleri için keresteden taşra hanları şeklinde binalar yapılması; yemeklerini getirmek bu neferlere zor olacağından, talim günleri neferatın yiyeceklerinin hazırlanması gerekecektir. Bu işe masraflı olacağı gibi, bu şekilde dahi talimgâha gelip gidecek neferat haftada ikişer üçer gün işlerinden kalacaklarından, bu fikir de meşverette uygun görülmemiştir.

¹¹ BOA, HH, nr. 17657.

Bu taife muhariplerinin dokuz, on ay veya bir senede savaş sanatını öğrenmelerine izin verilirse, her yerde talimgâhlar binası gerekecektir. Yiyecek masraflarına girilmeden ve işlerinden güçlerinden kalmadan, bilcümle kazalarda birer talimgâh yapıp, bazı hanlar boşaltılıp hazırlansa, mezkûr 500 neferin yiyecek ve aylıkları Fâtihân (aileleri) tarafından karşılanırsa, merkezden gelecek muallimlerden gece gündüz bu ilmi altı ayda öğreneceklerdir. Bunların da her biri bir köye gönderilerek, mahalle imam ve ihtiyarlarının nezâretinde ve çeribaşlıların devamlı kontrolünde her gün aldıkları eğitimle beş altı ayda bütün mahalle halkının kolayca yetişmeleri sağlanmış olacaktır.

Bu neferlerin yetişmesi bir senede veya daha kısa sürede irade buyurulursa, bilcümle kazalarda mevcut 500 Fâtihân mahallesinden beşer onar haneli olup birbirlerine yakın olanlar bir farz edilerek 200'e indirilse bu 200 talimgâha Asâkir-i Mansûre'den kabiliyetli 200 nefer gönderilirse yine imam vs. gözetiminde eğitim yaptırılabilir.

Evlâd-ı Fâtihân neferatı hizada evlerinde iken bölükbaşı ve alemdarları vs. olmayıp her biri tek kalacağından, sefere çağrıldıklarında 50 nefere 1 alemdar, 1 bölükbaşı, odabaşı, çavuş ve saka tayin edile gelmekte ise de, bu defa yüzbaşı, onbaşı, sancakdar ve çavuşları tertib olunabilecektir¹².

Bu arayışlar sürerken, 1243 Ramazanının ilk (1828 Martının ikinci) yarısında Sultan II. Mahmud'un fermanı çıkmış, böylece Evlâd-ı Fâtihân'ın Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusuna alınmaları meselesi bir kanunnâme çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Başta Selanik olmak üzere Evlâd-ı Fâtihân'ın bulunduğu yerlerin sicillât mahkemelerine kaydı talep edilen kanunnâmeye göre;

Evlâd-ı Fâtihân bir süreden beri içine düştükleri zorluklardan kurtarılmalı; uhdelerinde bulunan mâlikânelik kaydı kaldırılmalıdır. Kendilerinden tertip olunacak 4 tabur piyade, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin ve Evlâd-ı Fâtihân zâbiti ile çeribaşlarının aşağıda olduğu üzere belirlenen maaş, aylık, tayinat-bahâ, bedel-i muafiyet ve diğer cüz'î ve küllî gerekli

12 BOA, HH, nr. 17657-A; nr. 17657-B.

masrafların tamamı için Mukataat Hazinesi'ne¹³ tahsisen senede iki taksit ile fakat 2400 kese akça tamamen Evlâd-ı Fâtihân hanelerinden tesviye ve tahsil olunmalıdır. Ancak, dağıtım sırasında gizli veya açıktan bir akça bir habbe alınmayıp, kimseye aldırılmamalı, muafiyet şartlarına da gereği gibi riayet edilmelidir.

Her taburu zabitleriyle birlikte 814'er nefer olmak üzere, anılan 4 tabura gerekli 3256 piyade Asâkir-i Mansûre, Evlâd-ı Fâtihân'dan savaşa gücü yeter ve yaşları 15-40 arasında olan güçlü ve uzuvları tamam yiğitlerden ter-tip edilip cümlesi Asâkir-i Mansûre gibi eğitilerek silah kullanma ve savaş sanatlarını öğrenmeli; sefer ve hazarda üstlendikleri görevlerde yazın ve kışın kendilerini isbat etmelidirler. Ölenlerin yerlerine yine Fâtihân'dan yenisi yazılarak eksikler tamamlanmalıdır.

Her tabura gerekli sağ ve sol kol ağaları ile yüzbaşı, sancakdar, mülâzım, çavuş ve onbaşı gibi zabitler kendi içlerinden, binbaşılar ise mevcut çeribaşılardan bahadır olanlarından tayin edilmeli; cümlesinin üzerine âmir ve zâbit olmak üzere hâlâ Evlâd-ı Fâtihân zâbiti Ahmed Tevfik Bey getirilmelidir. Yıllık 40,000 kuruş maaş tahsis edilerek, bunlar dahi diğer taşra taburları gibi Asâkir-i Mansûre seraskerinin ve nâzırının idareleri altında olmalıydılar. Fakat buldukları yerlerde zabturaları ve eğitilmelerine dair her bir meseleleri kendi zabitlerince görülmelidir. Bundan böyle bu zabit ile binbaşı ve öteki zabitlerin tayinleri ve diğer meseleleri Asâkir-i Mansûre seraskeri ve nâzırının birlikte arzlarıyla icra olunmalıdır.

Binbaşı tayin edilecek çeribaşılardan başka, bundan böyle hariçte kalacak diğer çeribaşılar eskiden olduğu gibi idareleri altındaki Evlâd-ı Fâtihân'ı kendilerinden bir şey almamak üzere kaydı hayat şartıyla idare edecekler, buna karşılık her birine Mukataat Hazinesi'nden aylık 750 kuruş maaş verilecektir. Bu çeribaşılardan birinin ölmesi veya suç işlemesi sonucu görevden alınması halinde Bâb-ı Seraskerî'den yapılacak tahkikat sonunda yerine bir diğeri tayin olunacaktır.

Yukarıda yazılı dört taburdan her birine bir binbaşı ve maiyetlerine sağ ve sol kol ağaları, dörder imam, birer sancakdar, ikişer kâtip, sekizer

13 Mukataat Hazinesi ve Mansure hazinesi hakkında bkz. Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinin Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul 1986, 252 vd.

yüzbaşı, 16'şar mülâzım, 32'şer çavuş, 64'er onbaşı, 640'ar tüfekçi nefer, 8'er saka, birer tranpet çavuşu, birer tranpet onbaşısı, 30'ar tranpetçi ile 4'er baltacı yazılmalıdır.

Bunlar seferde ve hazarda duruma göre nöbetleşe istihdam olunup, ara sıra dinlenmeleri için vilayetlerinde ikamete izinli iseler de, gerek nöbetlerinde gerekse ikametleri esnasında eğitimi hiçbir zaman bırakmayarak kısa sürede savaş ve atıcılık sanatında ustalaşmaları hususuna çaba ve dikkat, anılan zabıt, binbaşı ve öteki zabıtların üzerlerine borçtur.

Evlâd-ı Fâtihân askerlerinin istihdamları nöbetleşe olduğundan, aşağıda yazıldığı üzere sefer ve nöbetlerde neferlere 15'er kuruş aylık, nazır ve öteki zabıtlara rütbelerine göre maaşlar; binbaşılara yevmiye 4'er, kol ağalarına 3'er, yüzbaşılara 2'şer nefer tayini; öteki zabıt ve neferlere yevmiye 300'er dirhem ekmek, 100'er dirhem et tayinatı tahsis kılınmıştır. Hazar zamanlarında memleketlerinde ikamete izinli oldukları sırada tayinat verilmesi gerekmemektedir. Fakat maaş ve aylıklarının üçte ikisi verilerek bir mahalde görevlendirilmeleri halinde maaş ve aylıklarının tamamı ile tahsis kılınan tayinleri verilmelidir. Gerektiğinde tayin edilecek tabib ve cerraha da birer nefer tayini verilecektir. Evlâd-ı Fâtihân askerlerinin maaş, aylık ve tayinat bedellerinin defterleri isim isim ve doğru olarak Fâtihân zabiti tarafından tutulacaktır ve Mukataat Hazinesi'nden karşılanacaktır. Bir yerde görevlendirilmelerinde lüzumuna göre mum, zeytin yağı, kışın kömür verilecek, bunlar Fâtihân zabiti ve binbaşılar tarafından halledilecek, ayrıca defter olunarak masraflar yine Mukataat Hazinesi'nden karşılanacaktır.

Zikri geçen taburlara tertip olunan imamlar mahallerinde kadı (*hâkimü's-şer'*) ve müftüler tarafından imtihanla belirlenerek tayin edilecek; Evlâd-ı Fâtihân askerlerine ve halka gerekli dinî meseleler, ilmihal bilgileri ve daha sonra *Birgivi Risalesi*'ni okutarak beş vakit namazı cemaatle kılmaları hususuna bütün zabıtlar tarafından özen gösterilecektir.

Zabıt ve neferlerden gücü yetenlere hazar zamanında hacca gitmeye izin verilecek; sefer esnasında ise hasta olanlar dışında cümlesi sefere görevli olduğu yere giderek, kimin maiyetinde görevli iseler yaz kış orada buluncaklardır.

Evlâd-ı Fâtihân askerlerinden firar eden veya izinle memleketine gidip de zamanında gelmeyen olursa, zabıtları tarafından derhal getirilip cezalandırılacaktır.

İzinli olarak hacca gidenlerin birikmiş maaş ve aylıkları döndüklerinde verilecek; vefat edenlerin işleyen maaş ve aylıkları ile Evlâd-ı Fâtiyhân askerlerinden varissiz ölenlerin terekeleri ise anılan hazineye ait olmak üzere Fâtiyhân zabiti tarafından el konulacaktır.

Gerektiğinde her tabur için Tıbhâne-i Âmire'den birer tabib ve cerrah tayin edilecek; nefer ve zabitlerden hasta olanların gereği gibi tedavileri hususuna anılan zabıt tarafından ihtimam gösterileceği gibi, binbaşı ve diğer zabitler tarafından dahi rütbelerine göre itina olunarak Evlâd-ı Fâtiyhân askerlerinin daima sağlıklı kalmaları sağlanacak; tabib ve cerrahın aylık, ilaç parası vs. gibi masrafları Mukataat Hazinesi'nden verilecektir.

Bir tüfekçi neferi, yoluyla kıdemi arttıkça onbaşı, çavuş, mülâzım, sancaktar, yüzbaşı ve kol ağalığına yükselebilecektir. Daha sonra, kıdemli ve bilgili kol ağası binbaşı olacak; binbaşılar da kabiliyetlerine göre öteki devlet rütbeleri ile ödüllendirilecekler; tertib üzere silsileleri kıdem itibariyle olup, ancak sahasında maharet ve kabiliyeti yoksa alttan istidatlı olan takdim edilecektir.

Evlâd-ı Fâtiyhân subaylarının terfileri, Asâkir-i Mansûre zabitleri tarzında olacak, fakat binbaşılar ve kol ağalarının değiştirilmesi gerektiğinde, alt rütbede kabiliyet sahibi varsa bu Bâb-ı Seraskeri'den alınacak izinle olacak, yoksa bir başka münasibi tayin edilecektir.

Seferlerde gösterdikleri hizmet ve yararlıklara göre, altın ve mücevher nişanlar ihsan olunarak gerekli ödüllendirme yapılacaktır. Zabıt ve neferlerin tahrirleri sırasında büyük dikkat sarf edilecek, her biri taahhüt ve kefalete bağlanıp onbaşılar neferlerine, yüzbaşılar onbaşılara, kol ağaları yüzbaşılara ve binbaşılar kol ağalarına kefil olacaklar, her kimde her hangi bir tembellik ve kusur görülürse derhal cezalandırılacaktır. Zabıt ve binbaşılar ile öteki zabitler aylıklı neferatı hizmetkâr etmeyip, dışarıdan hizmetkâr kullanacaklar; hizmetkâr kıyafeti nefer kıyafetine benzemeyecektir.

Evlâd-ı Fâtiyhân neferlerinden biri hakkında suç isnadı söz konusu olduğunda onbaşı yüzbaşıya, yüzbaşı kol ağasına, kol ağası binbaşıya bildirecek ve gereği binbaşı ve anılan iki zabıt tarafından yapılacaktır. Eğer kol ağaları veya binbaşılarının bir suçu görülürse, Seraskerliğe arz edilerek gereği serasker ve nazır tarafından yapılacaktır.

Zikr edilen dört taburun onbaşlılarıyla öteki neferlere devlet tarafından birer tüfek ile birer palaska verilip, eksik elbiselerini Asâkir-i Mansûre elbisesine benzemek üzere kendileri tanzim edecekler; binbaşı ve öteki zabitler de kendilerine gerekli elbise ve silahları aynı şekilde Asâkir-i Mansûre zabitleri elbise ve silahları gibi tedarik edeceklerdir.

Asâkir-i Mansûre zabitlerinden hazar zamanında emek ve hizmeti geçerek hasta, yaşlı ve işe güce iktidarı kalmayanlar maaşının yarısı ile tekaüde ayrılacaklardır. Seferde yaralanıp savaşamaz hale gelenler de yarı maaşıyla veya durumuna göre bunun fazlasıyla emekli olacaklardır.

Aylıklı neferlerden hazar zamanında emek ve hizmeti geçip yaşlananlar aylığının üçte ikisi veya tamamı ile; sefer sırasında yaralanıp amelden düşenler de aylığının üçte ikisi veya tamamı, hatta fazlasıyla tekaüd edileceklerdir. Tekaüdlük hususuna büyük dikkat ve ihtimam gösterilecektir. Tekaüde ayrılacak kimsenin mahallinden İstanbul'a gelmeye bedence gücü yoksa Fâtihân zabiti ve bulunduğu yerin vali, mutasarrıf ve hakimi tarafından uygun şekilde incelenerek bildirilecek ve emeklilik işlemleri icra edilecektir.

Zikri geçen dört tabur için senelik iki taksit halinde Evlâd-ı Fâtihân'ın tamamından tahsili gereken 2400 kese akçanın yarısı yeni seneye yani 1244 yılı Muharremine (1828 Temmuz-Ağustos) bırakılacak, diğer yarısı Recep ayı başından tevzi ve tahsil olunacaktır. Önceki eşkinde kaydına itibar olunmayarak kazalarda, köylerde ve bazı çiftliklerde oturan Evlâd-ı Fâtihân ve reayasına tesviye şartları gereğince hal ve tahammülüne göre dağıtılarak vakfında tamamen tahsil edilecektir. Evlâd-ı Fâtihân askerlerinin maaş ve aylıkları çeribaşlılar ve öteki zabitler tarafından kesinlikle bir akçe ve bir habbe ilave edilmemek için dağıtım şekli gösterilerek mühürlü ve imzalı defterleri öncelikle İstanbul'a gönderilerek Sadrazamlığa takdim edilecek, gereği için emir çıkmadıkça akçe tahsiline izin verilmeyecektir.

Evlâd-ı Fâtihân askerlerinden biri suç işlediğinde, suçuna göre cezalandırılacak, idamı gerektiren meşru cezalar zabitlerince verilecek; öteki vali, hakim, kaza âyanları ve diğer zabitler tarafından cerime veya bir başka ad altında akçe alınmayacaktır. Bunlardan cerime veya bir başka isim altında gizli veya açık bir şey alınmasına, tevzi ve tahsiline padişah emri ile ruhsat verilecektir. Paradan başka nesne alınması gerekirse, tahkik sonunda derhal geri alınacağı gibi, cerime alan ve kendisi için irade hilafına almaya cesaret eden

kim olursa olsun acımadan cezalandırılacaktır. Fâtihân zabiti, kazalara gönderdiği kişilere oralardan hizmet, aidat ve hayvan ücreti aldırılmayıp, kullanacağı adamları kendi ayılığıyla istihdam edecektir.

Evlâd-ı Fâtihân taifesinin sahip olduğu koyunlardan âdet-i ağnâm, âdet-i gulâmiyye ve ağıl vergileri öteden beri nasıl tahsil edilegelmiş ise yine öylece tahsil olunup fazla bir şey talebiyle eziyet edilmeyecektir. Bunun için âdet-i ağnâm tahsildarları ile mirî tayinat hususunda on koyunu olanlardan bir koyun alınmak üzere her sene çıkan padişah emri gereğince hassa kasapbaşı tarafından atanan sayıcıların yanlarına zabitler tarafından memurlar refakat ettirilerek gerek âdet-i ağnâm tahsildarları, gerek sayıcılar tarafından fazla bir şey alınması ve başka şekillerde Evlâd-ı Fâtihân'a sıkıntı verilmemelidir. Böyle yapanlar mahallinden bildirildiğinde sadaretçe tahkik edilerek cezalandırılacaktır.

Evlâd-ı Fâtihân taifesi aslında hâne-i avârız, bedel-i nüzûl, celebkeşân ağnâmı, araba, deve ve zahire mübayaası ile bedel-i beldâr, sürsat ve diğer örfî vergiler ile valilerin imdâd-ı hazariyesinden muaf idiler. Ancak, sonraları buna uyulmayarak eski muafiyetleri lafızdan ibaret kalmış, kendilerinden aşırı vergi talebi perişan olmalarına sebep olmuştur. Bundan böyle eski muafiyetlerine riayet edilerek zikredilen 2400 akçeden başka bir şey istenmeyecektir.

Evlâd-ı Fâtihân'ın mevcudu sabit olacak, bundan böyle bu taifeden bir kimsenin çıkarılması, dışarıdan da bir kimsenin alınması yasak olacaktır.

Evlâd-ı Fâtihân'ın 24 mahalle itibariyle buldukları kaza ve köylerde "kır serdarı" namıyla bazı kimselerin dolaşıp halkı masrafa sokma ve diğer eziyetlerle zarar vermeye başladıkları bilinmektedir. Bundan böyle pek gereği olmayan yerlerde kır zabiti gezdirilmemeli, kaza müdürü olan çeribaşılardan tarafından halkın güvenliği sağlanmalıdır. Evlâd-ı Fâtihân zabiti bulunanlar da bu hususlara dikkat etmelidirler. Ancak, Vardar Ovası gibi kır zabiti gezmesi gerekli görülen yerlerde, sırf âsâyış ve halkın rahatı için uygun aylık ve sekiz on adam ile kır zabiti tayini hususunun dahi tekrar etraflıca düşünüldükten sonra icrasına geçilmelidir.

Kanunnâme'nin sonunda subay ve neferleriyle birlikte bir Evlâd-ı Fâtihân taburunun aylıkları ile gerekli maaşlarının, günlük ve aylık verilecek ekmek ve et tayınlarının miktarı verilmiştir. Buna göre,

1 binbaşı, 2 sağ ve sol kol ağası, 4 imam, 1 sancakdar, 2 kâtip, 8 yüzbaşı, 16 mülâzım, 32 çavuş, 64 onbaşı, 640 er, 8 saka, 1 tranpet çavuşu, 1 tranpet onbaşısı, 30 tranpet eri ve 4 baltacı olmak üzere toplam 814 neferin aylık maaşı 14905 guruş olacaktır. Bunun üçte biri 4968 guruş 13.1 para; üçte ikisi ise 9936 guruş, 26 para, 2 akçadır. 4 binbaşı, 6 sağ ve sol kol ağası, 16 yüzbaşı, toplam 26 kumandanın günlük ekmek gideri 19.5 kıyye; et gideri ise 6.5 kıyyedir. 30 günde bu 585 kıyye ekmek, 195 kıyye de et yapar. 11'i binbaşı, sağ ve sol kol ağası ile yüzbaşidan oluşan toplam 816 nefer için günlük ekmek miktarı 603 kıyye 100 dirhem; et miktarı ise 200.5 kıyye 100 dirhem eder. Bu da 30 günde 18067.5 ekmek ve 6022.5 et demektir. Genel toplam olarak ise günde 621 kıyye 100 dirhem ekmek; 208 kıyye 100 dirhem et olarak her birine 300 dirhem ekmek ve 100 dirhem et düşer. Bu da 30 günde 18652.5 kıyye ekmek ve 6217.5 kıyye et eder.

Sonuç olarak, teşkilini müteakip icraatları hakkında net bir şey söylememeyen Evlâd-ı Fâtihân'ın başarıları, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye¹⁴, daha sonraki adıyla Asâkir-i Nizâmiyye içinde ele alınmalıdır. Şartları II. Mahmud zamanında hazırlanan fakat bunun Sultan Abdülmecid'in cülûsunu müteakip ilân edilen Gülhane Hatt-ı Hümâyunu ile Osmanlı Devleti yeni bir döneme girmiş, her alanda olduğu gibi askerî alanda da yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Başta masraflarının karşılanması meselesi olmak üzere askere alma, askerlik süresinin tahdidi, vergi usûlünde yapılan değişiklikler yüzünden Evlâd-ı Fâtihân askerlerinin varlığı tehlikeye düşmüştür. Bununla birlikte bu teşkilât Tanzimat döneminin ilk altı yılında da varlığını sürdürmüş, hatta bazı yeni düzenlemelere mazhar olmuştur. Ancak bazı çeribaşaların uygunsuz icraatları yüzünden çeribaşı tayini yeni bir usûle bağlanmıştır. Tanzimat döneminde yürüklerin nizam altına alınması meselesi çerçevesinde Evlâd-ı Fâtihân'ın durumu tekrar gündeme gelmiş ve bir tezkire hazırlanmıştır. Meclis-i Umûmî'de yapılan görüşmeler sonunda hazırlanan mazbatada¹⁵ meselenin daha sonra ele alınması benimsenmiştir.

14 Geniş bilgi için bkz. Veli Şirin, *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu ve Seraskerlik*, İstanbul 2002; Abdülkadir Özcan, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye", *DİA*, III/ 457-458.

15 BOA, İrade-Dahiliye, nr. 604/1'den naklen Ali Arslan, "Evlâd-ı Fâtihân Teşkilâtının Kaldırılması", *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri* (Sofya, Nisan 21-23, 2000), İstanbul 2002, 44 vd.

Fakat yeni idarî ve askerî anlayış gereği Evlâd-ı Fâtihân teşkilâtının tamamen ilgası uygun görülmüş ve bu uygulama 5 Haziran 1845 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Böylece Evlâd-ı Fâtihân taifesinin bütün ayrıcalıkları fesh edilmiş, çeribaşılık lafzı kaldırılmış, kendilerine yeni vergiler konmuş, âsâyîşin sağlanması görevi yeni kurulan Zabtiye Nezareti'ne devredilmiştir.¹⁶

¹⁶ BOA, Cevdet-Dahiliye, nr. 210; Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler...*, 342; Ali Arslan, *aynı makale*, 39 vd.